

Ole Jacob Madsen

Generasjon prestasjon – hva er det som feiler oss?

Oslo: Universitetsforlaget, 2018

ISBN: 9788215030647

Lars Laird Iversen

Førsteamanuensis, Det teologiske menighetsfakultetet

lars.l.iversen@mf.no

Generasjon prestasjon er en bok med gjennomslag. Den har allerede solgt godt, og den har fått glitrende anmeldelser. Boken er en kritisk undersøkelse av begrepet *Generasjon prestasjon*. Madsen dokumenterer hvordan begrepet og dets slektinger har vokst frem de siste tiårene, og argumenterer for at dette viser en økende bekymring for hvordan det går med en visstnok stresset og utslitt generasjon. Problemet er at denne utbredte generasjonsdiagnosen ikke er presis. Diagnostiseringen er kanskje en del av problemet, og i verste fall blir den en selvpoppfyllende profeti, hevder Madsen.

Boken er altså bare delvis et generasjonsportrett, mest av alt er den en samtidsdiagnose. Madsen langer ut mot det han kaller den terapeutiske kultur og en selvhjelpsideologi som han knytter sammen med en senkapitalistisk individualisme som selger oss drømmer om kontroll og livsmestring vi ikke kan oppnå. Tvert imot innebærer de omseggrpende oppfordringene til innadvendt selvransakelse og selvutvikling at vi avledes fra det Madsen mener er mer utoverskuende og kritiske samfunns- og kulturanalyser.

Boken kan deles inn i tre deler. Den første delen er en gjennomgang av psykologer og samfunnsviters analyser av modernitetens og senmodernitetens patologier. Her presenteres leseren for kritiske samfunnsdiagnoser fra Nietzsche via Freud til Ulrich Beck, Hartmut Rosa og frem til den franske filosofen Dany-Robert Dufour. Dufour legger frem en samfunnsanalyse som argumenterer for at unge i dag retter misnøyen innover mot seg selv. Dette leder til at skam vokser frem på bekostning av skyld som «senmodernitetens arketypiske følelse». Skam er knyttet til hvem man *er*, mens skyld er knyttet til hva man *gjør*.

Madsen viker ikke unna for de store sveip og spørsmål, og skriver uironisk om Guds død og det patologiske postmoderne selvet under nyliberalismens vilkår. Den første delens rolle er uklar. Er det å gi informasjon om faghistorie et slags nikk til lærebokens behov for å presentere en lærbar dannelse for studenten? Eller er det en slags historisk bakgrunn for dagens situasjon? Eller er det den intellektuelle opphavsfortellingen til Madsens egen tenk-

ning? Rekken av navn og teorier blir fragmentert. En annen utfordring er en faglig verden der det ikke er folk som gjør ting. Det florerer av aktørløse størrelser som «moderniteten», «senkapitalismen», «kulturen» og «den Andre som metasosial garantist» som på mystisk vis får ting til å skje.

Bokens andre del består av tre empirinære kapitler. Her får leseren en beskrivelse av hvordan ungdom i dag har det på den ene siden, og hvordan ungdommers trivsel fremstilles og forstås på den andre siden. Kapittel fire gir nære beskrivelser fra kvalitative studier om unge og psykisk helse i Norge, supplert med lignende studier fra Sverige og Danmark. Her får vi gode og levende bilder av hvordan unge reflekterer over seg selv, samfunnet og egne psykiske utfordringer i dag.

Kapittel fem gir et kvantitativt oversiktsbilde over større trender når det kommer til sentrale indikatorer på psykisk helse og trivsel. Hovedbildet er at mange ungdommer har det relativt bra, også sammenlignet med tidligere generasjoner. De siste par årene har det dukket opp noen uheldige trender. Videre er psykisk uhelse ulikt fordelt. Dårlig familieøkonomi korrelerer med økning i en rekke helseplager. Riktignok er det en liten økning i den relativt sett lille gruppen av utdannet middelklasse med depressive symptomer. Det er denne lille økningen Madsen mener er overfokuserert i samtidens selvrefleksjoner. Resultatet er to grupper som preger landskapet for psykisk uhelse blant unge, og disse to gruppene trenger ulik medisin. Madsen siterer fastlege Ingebjørn Bleidvin: «Den fyrste gruppa går og føler for mykje på ting og forventar for mykje av livet. Den andre gruppa føler for lite på ting, og burde forventta mykje meir av livet» (s. 198–199).

Kapittel seks gir en medieanalyse med tilhørende begrephistorie om hvordan begreper som «flink pike» og «generasjon prestasjon» får sin nåværende betydning og utbredelse. Argumentasjonen er at disse begrepene gjenspeiler en selektert virkelighet. Journalister, forskere og politikere kjenner seg mer igjen i den relativt sett lille gruppen med middelklasseungdom som sliter. Dermed overfokuserer de på den relativt sett lille økningen i denne gruppen, og lar den bli generasjonsbildet for det andre tiåret i det enogtyvende århundret.

Disse tre kapitlene utgjør bokens argumentative belegg, og er den beste delen av boken. Dette er effektiv folkeopplysning og myteknusing, godt fortalt og overbevisende argumentert.

Bokens tredje del består av Madsens egne analyser og oppsummeringer, samt hans forslag til tiltak. Det starter bra, med å påvise tilbakekoblingseffektene som mediefortellingene om «flinke piker» og «generasjon prestasjon» kan ha. Psykisk diagnosespråk blir i stadig økende grad presentert som relevant fortolkningsramme, også for vanskelige erfaringer som tidligere ble omtalt med andre ord. «Trist» blir «deprimert» og «sliten» blir «utbrent». Dermed spør Madsen om ikke fortellingen om «generasjon prestasjon» er en del av problemet. Blir begrepsbruken en selvoppfyllende profeti, der advarslene leverer fortolkningsnøkler som delvis medproduserer det de advarer mot? Ikke bare fortolker mange erfaringene til den relativt sett lille gruppen av middelklassebarn som psykisk sykdom. Dette fokuset ignorerer også erfaringene til den mye større gruppen med dårlig familieøkonomi som opplever psykisk uhelse. Boken dokumenterer altså en slagside knyttet til fattigdom og sosial ulikhet, selv om den unngår å bruke klassebegrepet.

Madsen mener altså at prestasjonssamfunnets arbeids- og terapikultur legger byrden av å håndtere senkapitalismens press på individets skuldre. Mindfulness-programmer blir satt i kontrast til kollektiv organisering og politisk engasjement. Isolert sett transformerer Madsen personlige bekymringer til offentlige spørsmål, et eksempel på sosiologisk fantasi i C. Wright Mills' ånd. Men han følger ikke Mills' oppfordring om å tilby perspektiver som kan styrke aktøren og unngå maktesløshet.

For i sum tar Madsens kulturpsykologiske fokus på generelle kulturelle strømninger overhånd. Ethvert fokus på hva individer faktisk kan gjøre, blir avleid som en del av problemet. Her skulle jeg gjerne ha sett en mer empirisk inngang, der faktiske menneskers bruk av verktøy fra terapi- og selvhjelpsverdenen blir satt under lupen. Hvordan anvender og opplever egentlig selvhjelpsbrukere sine bøker og kurs?

En ting er det symbolske eller diskursive arbeidet slike fenomener kan sies å gjøre. Ifølge Madsen er de med på å legge til rette for en individualiserende og skamfremmende terapi-kultur. Men er det slik i folks levde liv? Jeg ser ingen grunn til å tro at de som driver med meditasjon er underrepresentert i politisk eller kollektivt arbeid. Hvis jeg tenker tilbake på min egen tid i frivillig politisk arbeid, husker jeg godt hvordan en hovedoppgave i rekruttering var å gi potensielle deltakere en følelse av personlig aktørskap. Det kan være verdifullt å få fokus vekk fra en ureflektert individualisme, men aktører må finnes også i løsningen.

Madsens løsning er å gi ungdommen Nietzsche og Schopenhauer og fortelle dem at «livet er jævlig» av og til (s. 201). Forslaget er å produsere en *Tragediens lesebok* og introdusere ungdommen for tragediens og eksistensialismens perspektiver. Tanken er vel at dette kan få flere til å ikke føle skam i møte med problemer de ikke kan gjøre noe med. Men hvis vi skal ta *Tragediens lesebok* på alvor som et løsningsforslag, må jo noen unge faktisk lese den. Rektorer og lærere må bruke den. Selv en slik anti-instrumentell og motstrøms holdning vil måtte instrumentaliseres og institusjonaliseres for å få gjennomslag. Og videre: holdningen Madsen ser for seg at unge skal sitte igjen med etter sin dose Schopenhauer, er en fatalistisk aksept av det som skjer rundt en. Dette ligner jo til forveksling på beskjeden i mange av selvhjelpsbøkene Madsen kritiserer: «det handler ikke om hvordan du har det, men hvordan du tar det». Bare med mer kulturell kapital og en livstrøtt surpompoholdning.

Madsens egen løsning ville heller ikke innfridd hans eget ønske om mindre sosial ulikhet innen psykisk uhelse. Den foreslåtte *Tragediens lesebok* vil nok dessverre bli lest i større grad i hjem som allerede har bøker på hyllene.

Jeg håper at Madsens bok kan bli en selvfornektende profeti, i den forstand at den kan være med å motvirke den feilaktige samtidstolkningen den dokumenterer. Hvis ungdommer og alle som jobber med ungdom leser denne boken, burde de sentrale empiriske kapitlene gi viktig informasjon som går på tvers av tatt for gitt-kunnskap. Madsen skriver godt, tør å ta sats og gi overgripende og ambisiøse analyser. Analysene har også mye for seg, og jeg forstår godt at boken er blitt en suksess. Men det manglende blikket for – for ikke å si den aktive motstanden mot – aktørnivået, er problematisk. Ikke bare fordi den unngår å presentere noen gode behandlinger som svar på sin egen samtidsdiagnose, men fordi det blir selvmot-sigende. Også kollektive løsninger og kulturelle samtidsdrag må inkludere handlende individer. Dermed gjør Madsen oss alle, unge og voksne, mer hjelpeløse enn vi trenger å være i møte med utfordringen han så godt legger frem for oss.